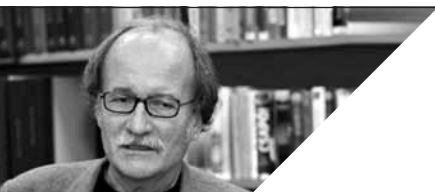

mindenestől a rendszer marionettfiguráivá. Küzdenek ugyanis önmagukért és tudva-tudatlan egy élhetőbb, emberarcú valóságért. A küzdelem kimenetele eldöntetlen marad, mégsem kilátástalan, mert minden percünk – a költő-író Mezey Ka-

talin szavaival – az „összetartozásról” szól (*Cre-do*). Egy olyan, az egyéni léte sokszorosán meghaladó összefüggésrendszerrel, amely folyamatosan alakul. A rész – a legkisebb is – visszahat az egészre.

BAKONYI ISTVÁN (1952) Székesfehérvár

BAKONYI ISTVÁN

Bartusz-Dobosi László: Kalász Márton

Magyar Művészeti Akadémia, 2017

Valaki azt mondta a minap Kalász Márton lírai életművével kapcsolatban, hogy érteni nehéz, érezni kevés. Nem éppen irodalomelméleti, de elgondolkodtató megjegyzés. Költőnk líráját fémjelzi a szépség töredékes megmutatása, s vele együtt a szikár, nagyon nemes nyelv. Mögötte pedig ott áll a szenvedést megérteni akaró ember, aki Hölderlinnel együtt jól tudja, hogy „nem fájóbb semmi se” ennél. Az emberi kapcsolatok is töredékesek, mint ahogy maga a vers meg a létezés hasonlóképpen. S ha már az emberi kapcsolatokról esik szó, akkor kössük ezt össze egy verssel. A *Téli látogatás* még sok esztendővel ezelőtt került be az akkor hetvenéves barátot köszöntő kötetbe, az *In honorem Román Károlyba*. A hétköznapi élethelyzet, az ettől elvonatkoztató gondolat és a régi barátság együtt támasza ennek a versnek. Így kezdődik: „Fölszólni, halkan, éjszaka, / ha ledobnának kulcsot, volna hol aludni.” Szinte költőietlen hangütés. És utána csupa líra minden egyes mozzanat, ám amolyan csak Kalászra jellemző módon. Töredékesen, sokat sejtetően. S a befejezés: „Legalább őszülő fejek fölött, / ahányszor testet öltött, sarjadt szinte. Metafora még, szebb / is e hó.”

Nos, ennyi bevezető után hadd fejezzem ki örömemet: Bartusz-Dobosi László monográfiája fényesen bizonyítja, hogy a szerző érti és érzi is Kalász Márton lírai és persze prózai életművét is. E sorok írója néhány évvel ezelőtt Szigligeten szót válthattott a pécsi szerzővel, és megtudhatta, hogy már javában dolgozik a monográfián. Azzal együtt, hogy ő maga is jó tollú szépíró is többek között. S ha már a személyes dolgoknál járunk: Kalász Márton meg éppen fél évszázaddal ezelőtt jött Fehérvárra, és harminc éve lesz az idén, hogy őt választottuk meg az újjáalakult Vörösmarty Társaság első elnökének. S még valami: amikor hetvenéves lett, a Román Károly szerkesztette *Át a pallón* című verseskötet

éppen a hetvenedik kiadványa volt akkor a Társaságnak. S most a monográfia hátlapján meg az egykori címadó, jelentős műve olvasható.

E fontos könyvben maga a monográfus ugyancsak úgy látatja, hogy metafizikainak is nevezhetjük Kalász látásmódját, s ennek eredménye az öröklét felé botladozó ember számos meghitt vallomása. Van úgy, hogy hőse egy lepke, ami egy föltehetően gyerekkori emléket idéz föl, s a kis teremtmény tragikus sorsa az egyik legemlékezetesebb verset hozza világra (*A lepke*). Ilyenkor viszonylag könnyű az olvasó dolga, ám sok esetben, ha nincs tisztában a Kalász-életmű mögötti szellemi, magyar és német háttérrel, már nehezebb a megfejtés. Bár kérdés, hogy szükség van-e mindig a megfejtésre. Lehet, hogy anélkül is elraktározódik az élmény, és létrejön a katarzis. Mindenesetre Bartusz-Dobosi László az eddigi életmű minden egyes részletét igyekszik megfejteni. S bizony nagy sikerrel. Módszere világos és logikus. A kronológia szerint megy végig a pályán, és sorra értékeli a megjelent köteteket, miközben rendkívül tisztességesen számol az eddigi szakirodalommal, a Kalász munkásságát méltató vagy éppen szelíden bíráló részletekkel.

Egyfajta „fordított életrajzot” ír az első oldalon. Mindezt még érzékletesebbé teszi, hogy ő most annak a pécsi ciszterci gimnáziumnak az igazgatója és tanára, ahol hajdan Kalász is tanult. Fontos részleteket közöl az iskola hagyományairól és szellemiségéről, amelyek igencsak meghatározók voltak az ifjú diák számára. Költővé fejlődésében például kiemelkedő volt Ágoston Julián tanár és költő szerepe. Aztán hiteles képet kapunk a pécsi irodalmi élet hajdani állapotairól, olyan szereplőkkel, mint Csorba Győző, Szántó Tibor és mások. Főként Csorba jelentett sokat az ifjú költő számára, s őt mindvégig mesterének tekintette. Persze sokan

mások is hatottak rá, miként ez lenni szokott egy-egy költő pályájának kezdetén. Egészen Rilkéig visszamehetünk az időben, és egyébként sem elhanyagolandó a német irodalom hatása. Ugyanitt szól a szerző arról, hogy: „Írásai a diktatúrák embertelenségétől, a kiszolgáltatottságon át egészen az elidegenedés témaköréig ívelnek”. S így alakul ki majd a kezdetektől eltérő „elvontan tárgyias stílus” mint a tán legfontosabb ismertetőjegye. A rejtőzködő költő magatartása.

Jellemzi szerzőnket a finom esszéíró stílus, a költészethez jól illeszkedő beszédmód és a mindvégig érvényesülő alázat. Bartusz-Dobosi László sosem tolakodik a méltatott író és költő elé, minden idegszálával az ő életművét szolgálja. Világos az olvasó számára, hogy a méltatott életmű a primer, az irodalomtörténeti-kritikai szolgálat pedig inkább másodlagos. Ugyanakkor igencsak fontos a pálya népszerűsítése szempontjából.

Természetesen méltatja az első kötet, az 1955-ös *Hajnali szekerek* esztétikai értékeit. S bár később igencsak módosult a költő hangja, ám már ekkor mentes mindenfajta sematizmustól, s ugye, tudjuk, hogy ez nem csekély érték a Rákosi-korszak fojtó levegőjében. Egyben izgalmas részleteket találunk a Nagy László lírájával való egybevetésben. Az első nagy változás Bartusz-Dobosi szerint az 1963-as *Rapszodiánk évada* című kötetben érezhető. Többek között ezt írja: „A természeti képek rögzítése helyett többszörösen áttételes szimbólumokkal dolgozik. Eljut az absztrakciónak arra a fokára, amelynél az olvasó számára már az eredeti értelmezés sokszor nehézségbe ütközhet.” És itt fontos azt is hangsúlyoznunk, hogy mindemögött ott a belső feszültség, s ekkor lesz Kalász az „érdes világosság” költője. Itt is, másutt is jellemző, hogy szerzőnk alaposan, de nem bőbeszédűen vezet bennünket végig az eddigi pályán, mind a költői, mind az epikus műveit méltatván. Szól a változásokról, a szemléletmód alakulásairól. S persze a témák gazdagságáról, például akkor, amikor a szerelem létkiteljesítő értékeit említi.

Jellemző, amit gyakran mond a belső világ kiteljesedéséről, a rejtőzködő költő kitárulkozásáról. Így lesz ez a költészet emberiségmértű poézis, az egyetemes erkölcsi értékek hordozója. Bartusz-Dobosi egyetért Román Károllyal abban, hogy itt nem a költői kép az elsődleges, hanem a sajátos módon egymáshoz kapcsolt szavak interferenciája, és ez lesz a fő hatás hordozó eleme. Valódi intellektuális líra. Ezt a lírát pedig jellemzi a sűrítettség és a végső tömörítés igénye.

Ugyanakkor sokat olvashatunk a Németországban eltöltött időről, az ottani élet és irodalom viszo-

nyairól, a kultúrák egymásra hatásáról. A kelet-berlini évekről vagy éppen a Stuttgartban végzett szolgálatról. Megjegyzendő Kalász Márton életének fontos területe, vagyis az, hogy sokat tett a német irodalom itthoni, valamint a magyar irodalom ottani népszerűsítéséért, és ezen belül a műfordító szerepét sem lehet eléggé hangsúlyoznunk. Közben pedig több részösszegzésről, a válogatott kötetekről. Közéjük tartozik például az 1978-as *Szállás*, s hadd tegyem hozzá, hogy jómagam ettől az időtől figyelem egyre erősebben a költő és író pályáját. Monográfiája szerint itt egyre inkább uralomra jut a kihagyásos technika, mögötte pedig ott látjuk a szellemi magányosság állapotát és ennek lírai következményeit. Fontos mindennek a meditáció, az egyre inkább jellemző elhelyülés, a keresztény szellemiség. Az 1980-as *Imádkozó sáska* kapcsán olvashatjuk: „Ugyan nem tesz tételes hitvallást könyvében, de elköteleződése – még ha talán kicsit kívülről is – egyértelmű. Világértelmezésében az isteni értelem, mindenhatóság megnyugtató háttére dominál.”

Egyébként jellemzi ezt a monográfiát, hogy szerzője nem ítélkezik, és sok kérdést nyitva hagy. Ily módon további kérdések lehetőségét sugallja. Megesik az is, hogy kételyének ad hangot a mind teljesebb reális értékelés érdekében. A költői életmű végleges beérését a 2000-es *A rózsafestő* kötetben látja. A bevezetőben az új költői nyelv megalkotásáról értekezik joggal, hiszen valóban sajátos versnyelvtannal van dolgunk. Tegyük hozzá, hogy olyan költő esetéről beszélünk, aki kisgyermekkorában még nem beszélt magyarul, és később igencsak hatott rá a Baranyába telepített székelyek nyelvi kultúrája. Egyébiránt e kötet megjelenése után nem sokkal Kalász Mártont, az Írószövetség elnökét számos nemtelen támadás érte, és ez bizony nehéz korszak volt számára. Egy olyan alkotó számára, aki végképp nem szolgált rá a jogtalan támadásokra.

A lírai értékek felmutatása mellett igencsak fontosak azok a részletek is, amelyek a prózaíró Kalászról szólnak. Ezekben a részletekben a legátfogóbban a kiváló regényt, a *Téli bárányt* elemzi. Igaz az is ugyanakkor, hogy föllelhető benne a költő keze nyoma, ám ettől még nem csorbulnak az epikai erények. Hangsúlyozza Bartusz-Dobosi a mű önéletrajzi vonatkozásait is, főleg Mess András alakjával kapcsolatban. Persze nem lehet alábecsülni a fikció jelentőségét sem. A monográfus nem lép túl szerepén, alázattal közelít e regény és más prózai művek világa felé is. Így lesz hiteles a könyve, egy kiemelkedő életmű hű krónikája, elemzése és értékelése. S a végén így buzdítja az olvasót: „Tanuljunk hát nyelveket! Tanuljunk versül! Tanuljunk Kalász-versül!”